

УДК 336.77

Сороківська З.

ХАРАКТЕРНІ РИСИ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні тенденції розвитку кредитування малого і середнього бізнесу в Україні, охарактеризовано особливості отримання мікrokредитів, визначено проблеми, що перешкоджають розвиткові банківського кредитування малого і середнього бізнесу та чинники, які гальмують цей процес з боку як банківських установ, так і суб'єктів малого й середнього бізнесу.

Ключові слова: мікrokредит, суб'єкти малого і середнього бізнесу, процентні ставки, кредитування.

На сучасному етапі в економіці України спостерігаються тенденції до сповільнення її кількісного зростання та якісного розвитку. За таких умов особливої ваги набуває пошук напрямів активізації економіки і стимулювання її модернізації. Як свідчить міжнародний досвід, саме активний розвиток малого і середнього підприємництва може стати локомотивом зростання економіки країни у кризовий період. Проте основною проблемою, що суттєво перешкоджає ефективному функціонуванню малого і середнього бізнесу, є недостатність його фінансування, насамперед з боку банківських установ.

Значний внесок у дослідження сутності мікrokредитування малого і середнього бізнесу зробили такі науковці, як О. Барановський, З. Варналія, М. Ведмедь, В. Заболоцька, Н. Кривень, М. Лапішко, А. Малишева, М. Юнус та ін. Але в їхніх працях проаналізовано або окремі аспекти сутності мікrokредитування, або увагу зосереджено на окремих проблемах його розвитку в сучасних умовах; при цьому недостатньо розкрито особливості й напрямки трансформації мікrokредитування відповідно до змін в економіці держави. Тому мікrokредитування малого і середнього бізнесу в Україні потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень та розробок.

Метою даної статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку мікrokредитування малого і середнього бізнесу в Україні та виділення основних проблемних аспектів, що дасть змогу окреслити перспективні напрямки активізації діяльності банків на цьому сегменті ринку.

Нині ринок мікrokредитування в Україні є одним з найбільш динамічних і перспективних у банківському секторі з погляду як прибутковості, так і обсягу. Крім того, даний ринок є низькоконкурентним. Тепер у сегменті мікrokредитування працюють лише 14 банків, кожен з них займає відносно незмінну частку на ринку й у своїй роботі орієнтується переважно на видачу коротко-

середньотермінових позик для поповнення обігових коштів, придбання автотранспорту чи обладнання.

Також вітчизняний ринок мікрокредитування є одним з найбільш ризикових. Проте попри високу свою ризиковість даний сегмент прибутковий. Маржа банку між залученими і запозиченими коштами та виданими кредитами становить 6–8%, що, на наш погляд, є високим показником. Тому поділ ринку між невеликою кількістю гравців, одночасно з високим поточним та відкладеним попитом на мікrokредити з боку клієнтів, призвів до екстенсивного його розвитку. Тобто кредитна політика більшості банків у цьому сегменті спрямована на отримання максимальних прибутків простим нарощуванням обсягів кредитних портфелів, а не завдяки зниженню операційних витрат чи вдосконаленню банківських продуктів.

З цієї ознаки випливає наступна – нерозвиненість та обмеженість банківських мікrokредитних продуктів. Як зазначив у дослідженні А. Гринюк, хоча нині більшість банківських установ і заявляють, що здійснюють мікrokредитування, при детальнішому аналізі видно, що вони пропонують ті самі продукти, що й для корпоративних клієнтів, лише за більшою ціною [3, 52]. Подібно можна охарактеризувати й процедуру видачі мікrokредитів.

Проаналізуємо динаміку обсягів даного ринку з грудня 2010 р. до грудня 2013 р. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кредитування банківськими установами підприємств малого і середнього бізнесу у 2010–2013 рр., млрд. грн.

Примітка: Складено на основі даних матеріалів досліджень консалтингової компанії «Простобанк Консалтинг» [1].

Із рисунка 1 видно, що ринок мікrokредитування в Україні протягом останніх років поступово зростає. За досліджуваній період обсяг ринку збільшився на 106,41 млрд. грн., або на 21,25%.

Проте на даному ринку спостерігаються незначні тенденції до приросту обсягу. Так, загалом за 2013 р. приріст обсягів мікрокредитування становив 49,88 млрд. грн., що недостатньо для стимулювання економічного зростання, зниження рівня безробіття.

При цьому в останні роки помітна чітка сезонна тенденція до зміни приросту обсягів виданих мікрокредитів, що пов'язано з сезонністю роботи деяких категорій позичальників.

Перспективність розвитку даного сегменту ринку пояснюється також і малим колом банків, які надають мікрокредити суб'єктам малого та середнього бізнесу (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кількості банків, що надають мікрокредити суб'єктам малого і середнього підприємництва, за 2010–2013 рр.

Примітка: Складено на основі даних матеріалів досліджень консалтингової компанії «Простобанк Консалтинг» [1].

Як видно на рисунку 2, нині лише 14 банків з майже 170 активно діючих в Україні надають кредити малому і середньому бізнесу. При цьому, як бачимо, у 2012 р. кількість банків, які надають мікрокредити, суттєво зросла. Майже всі банківські установи із цього числа активно співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями при залученні коштів для кредитування малого та середнього бізнесу.

Найбільше вітчизняних банків готові кредитувати бізнес у гривні, а щодо пропозицій мікрокредитування в іноземній валюті, то кількість банків, які пропонують такі кредитні продукти, за останні роки майже не змінилась і варіюється у межах семи-восьми установ.

Середня процентна ставка в гривні за мікрокредитами зросла майже на 5%. Разом з тим збільшення відсоткових ставок за кредитами в доларах США та євро було несуттєвим – близько 0,5%. Ставка в гривні протягом досліджуваного періоду значно коливалась і мала тенденцію до вагомого зростання восени, що можна пояснити загальною нестабільністю економіки країни і наростаючими інфляційними та девальваційними очікуваннями національної валюти у цю пору.

Нині отримання мікрокредиту – складний і тривалий процес, що передбачає значні адміністративні витрати як для банку, так і для бізнесу. А ускладнені процедури й підвищені вимоги до позичальників поряд із високими процентними ставками за кредитами суперечать сутності мікрокредитування як доступного, простого та швидкого способу одержання кредитних коштів.

На ринку практично нема програм мікрокредитування, які реалізують за рахунок коштів банків, а державні програми стимулювання мікрокредитування або не діють, або ж їх недостатньо фінансують. Внаслідок цього на ринку спостерігається значна залежність банків від співпраці з міжнародними фінансовими організаціями і фондами підтримки підприємництва. Ця ситуація негативно впливає на стабільність ринку мікрокредитування в довготерміновій перспективі. Основними факторами, що викликали таку залежність, є низька капіталізація банків, обмежена ліквідність у банківській системі країни і висока вартість ресурсів на фінансових ринках.

Загалом оцінюючи характерні особливості ринку мікрокредитування в Україні, відзначимо низький рівень його розвитку.

Фактори, які стримують розвиток мікрокредитування в Україні, можна поділити на дві групи: проблеми, що постають перед суб'єктами малого і середнього бізнесу, та проблеми для банківських установ.

До проблем, які перешкоджають банківським установам активніше розвивати мікрокредитування малого і середнього підприємництва, належать:

- ✓ висока вартість ресурсів у банківській системі країни та їх короткотерміновість;
- ✓ малі обсяги фінансової підтримки з боку міжнародних фінансових установ та фондів підтримки підприємництва;
- ✓ значні ризики функціонування сегменту малого та середнього бізнесу;
- ✓ низький рівень якості кредитних заявок клієнтів;
- ✓ недостатня розвиненість у банках технології мікрокредитування;
- ✓ недостатня захищеність прав кредиторів на рівні законодавства та судової системи;
- ✓ нерозвиненість бюро кредитних історій [2, 81; 4, 8; 6].

Висока вартість ресурсів у вітчизняній банківській системі, за умов її екстенсивного розвитку, є суттєвим стримуючим фактором для банківських установ, оскільки в такій ситуації їм доводиться підвищувати ставки за мікрокредитами, що, своєю чергою, знижує попит на них клієнтів. Зростання процентних ставок зумовлено низкою факторів, серед яких можна виділити загальну еко-

номічну нестабільність у державі, значні інфляційні та девальваційні очікування й суттєве обмеження гривневої ліквідності з боку НБУ, високі ризики функціонування підприємств даного сегменту тощо.

Зменшення обсягів підтримки мікрокредитування з боку міжнародних фінансових організацій та фондів підтримки підприємництва також позначається на динаміці розвитку досліджуваного ринку. Дана тенденція зумовлена не лише економічними, а й політичними факторами. Оскільки кредитну підтримку МВФ здійснює у переважно іноземній валюті, то зростання в останні роки валютних ризиків об'єктивно стримує активність даних установ, а також знижує зацікавленість вітчизняних банків до налагодження співпраці з ними. Іншим важливим чинником є економічна криза у країнах ЄС. Оскільки більшість міжнародних фінансових організацій фінансується за рахунок країн-учасників Європейського Союзу, то погіршення економічної ситуації в цих державах призводить і до зменшення обсягів фінансової підтримки українського бізнесу з їх сторони.

Висока ризиковість функціонування малих і середніх підприємств є чи не найбільшим стримуючим чинником активного розвитку банками мікрокредитної підтримки бізнесу. Високі ризики роботи даних суб'єктів зумовлені низкою факторів. Так, суб'єкти малого і середнього бізнесу в основному утримують в обороті весь свій капітал, тому є надзвичайно чутливими до змін умов господарювання.

Інший такий чинник – значна кредитна завантаженість більшості діючих підприємств, а також негативний досвід співпраці з ними у кризовий період, що відображено великим обсягом на балансах банків проблемних кредитів.

Важливим аспектом, на який звертають увагу банки, є також такі особливості суб'єктів малого і середнього бізнесу, як значна тінізація бізнесу, що проявляється в приховуванні частини оборотів, прибутків та величини фондів оплати праці підприємств, відсутність у більшості суб'єктів господарювання тривалої кредитної історії, непрозора структура власності, що сукупно суттєво обмежує можливість банків високоякісно оцінювати кредитоспроможність цих клієнтів за спрощеною процедурою [6].

Попри загальну високу ризиковість функціонування підприємств малого та середнього бізнесу важливою проблемою є і низький рівень якості кредитних заявок клієнтів. Причинами цього можна вважати недосконалість розроблених бізнес-планів, низьку якість та ліквідність пропонуваного забезпечення за мікрокредитами тощо.

Якщо попередні фактори, що стримують розвиток мікрокредитування з боку банків, – економічні, то наступні фактори законодавчі, адміністративні й технологічні.

Першим із них є недосконалість вітчизняного законодавства у сфері регулювання захисту прав кредиторів, особливо в питаннях, пов'язаних з володінням і розпорядженням заставним майном. Адже нині поширена практика, коли банківські установи зазнають величезних збитків унаслідок відчуження в них

раніше заставленого клієнтами майна, розірвання кредитних договорів та договорів застави тощо.

Наступним фактором, що гальмує активізацію кредитної підтримки бізнесу з боку банків, є нерозвиненість бюро кредитних історій, що не дає банкам змоги отримувати достатньо інформації для оцінки ділової репутації та фінансової дисципліни своїх клієнтів.

Одна з найбільш вагомих і основоположних причин повільного розвитку ринку мікрокредитування в Україні – це, на наш погляд, недостатня розвиненість у банківських установ технологій видачі такого виду кредитів. Справа в тому, що мікрокредит є за суттю дешевим і доступним способом одержання кредитних коштів для становлення й розвитку бізнесу. Доступність та порівняно невелику ціну таких кредитів отримують передусім у результаті зменшення операційних витрат, пов'язаних з їх видачею. Ці витрати зменшують за рахунок впровадження спрощених процедур мікрокредитування. А, як показує сучасна українська банківська практика, процедури видачі мікрокредитів є більш складними та тривалими, порівняно з кредитуванням корпоративних клієнтів. Це, своєю чергою, призводить до додаткових витрат банківських установ і не дає їм змоги сповна реалізувати власний потенціал на досліджуваному ринку.

Вплив цих чинників суттєво знижує привабливість роботи банків з представниками малого і середнього бізнесу в сфері мікрокредитування.

Водночас є низка причин з боку суб'єктів малого та середнього підприємництва, які стримують їх у бажанні залучити мікрокредити для свого бізнесу.

Серед таких факторів виділимо наступні:

- ✓ висока вартість мікрокредитів;
- ✓ високі вимоги до позичальників з боку банків;
- ✓ високий поріг власної фінансової участі у проєктах;
- ✓ коротко- та середньострокові терміни пропонованих мікрокредитів [4, 8; 6].

В сучасних умовах господарювання дохідність підприємств малого і середнього бізнесу знизилася, що за високої вартості кредитних ресурсів не дає їм змоги залучити достатньо коштів, необхідних для власного розвитку. Висока вартість кредитів полягає не лише у високих процентних ставках за ними, а й у значних витратах позичальників при оформленні позик. Загалом висока вартість мікрокредитів не лише гальмує розвиток даного ринку, а й зумовила формування значного відкладеного попиту на ньому з боку клієнтів.

Найбільш суттєвою проблемою для суб'єктів малого і середнього бізнесу, що стримує їх від активнішого залучення мікрокредитів для розвитку власної справи, є високі вимоги банків до потенційних позичальників. Банківські установи, намагаючись мінімізувати ризики кредитування, суттєво підвищили вимоги до оборотів і прибутковості бізнесу, а також до якості, ліквідності й обсягу забезпечення. Крім цього, майже всі банки вимагають у позичальників значної власної фінансової участі в інвестиційних проєктах.

Також фактором, що негативно впливає на готовність бізнесу залучати мікрокредити, є порівняно короткі терміни позик, котрі пропонують банки. Як показав аналіз ринку, левову частку кредитів видають на 1–3 роки. Враховуючи зниження дохідності підприємств малого і середнього бізнесу в Україні, такі терміни кредитів надто короткі для успішного функціонування та розвитку бізнесу, оскільки майже весь дохід від господарської діяльності позичальника спрямовують на погашення кредитної заборгованості й сплату податків.

Проаналізувавши структуру відкладеного попиту на кредити для малого і середнього бізнесу, зазначимо, що значну їх частку становить потреба в кредитних коштах у суб'єктів, які прагнуть розпочати власний бізнес. Нині банківські установи практично не кредитують створення нових підприємств. Проте саме видача банківських мікрокредитів на створення нового бізнесу може, на наш погляд, суттєво оживити ринок мікрокредитування в Україні.

Більш інтенсивному розвитку мікрокредитування у нашій країні заважає і низька фінансова грамотність підприємців, а також недостатня їх поінформованість щодо продуктів та послуг, пропорованих банком. На наш погляд, низькі вимоги клієнтів до якості банківських продуктів згубно впливають на розвиток досліджуваного ринку, оскільки банки втрачають, окрім економічних, також і психологічні стимули до вдосконалення власного продуктового ряду.

Дані проблеми з боку основних суб'єктів ринку мікрокредитування в Україні суттєво стримують його розвиток, тому потреба у державній підтримці є дуже актуальною. Проте державну підтримку як бізнесу, так і банківських установ при мікрокредитуванні здійснюють у мізерних обсягах та в обмежених напрямках.

Нині, по суті, єдиним напрямом державної підтримки в Україні є надання кредитів підприємствам через фонди підтримки підприємництва та через банки-партнери. Фактично не надають державні гарантії за кредитами підприємств і не функціонують бізнес-центри, де майбутні підприємці можуть навчитись азам ведення бізнесу.

Отже, проаналізувавши якісні та кількісні параметри ринку мікрокредитування в Україні, можна зробити висновок, що даний ринок перебуває на початковому етапі свого активного розвитку. В його роботі можна виокремити багато проблем, які є комплексними, тому для їх розв'язання необхідно застосувати також комплексні заходи, в т. ч. з активним втручанням держави.

Sorokivska Z. Characteristics and problems of micro-credit in Ukraine. The article examines the major trends in lending to small and medium enterprises in Ukraine, describes the features of receiving micro-credit, identified problems that hinder the development of bank lending to small and medium-sized businesses and the factors that hinder this process on the part of banks and small and medium business.

Key words: microcredit, subjects of small and medium businesses, interest rates, credit.

Сорокивская З. Характерные черты и проблемы развития микрокредитования в Украине. Рассмотрены основные тенденции развития кредитования малого и среднего бизнеса в Украине, охарактеризованы особенности получения микрокредитов, определены проблемы, которые препятствуют развитию банковского кредитования малого и среднего бизнеса, и факторы, тормозящие данный процесс со стороны как банковских учреждений, так и субъектов малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: микрокредит, субъекты малого и среднего бизнеса, процентные ставки, кредитование.

Література

1. Аналітичний звіт про ринок кредитування малого і середнього бізнесу в банках України за січень 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://prostobankir.com.ua/korporativnyu_biznes/analitika/analiticheskiy_otchet_o_rynke_kreditovaniya_malogo_i_srednego_biznesa_v_bankah_ukrainy_za_yanvar_2013_goda.
2. Варналій З. С. Мікрокредитування малого підприємництва [Текст]: моногр. / З. С. Варналій, С. Г. Дрига, Л. Л. Тарангул. – Ірпінь : НУДПСУ, 2008. – 144 с.
3. Гринюк А. Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів [Текст] / А. Гринюк // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 52–53.
4. Дзюблюк О. В. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи [Текст] / О. В. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 7–13.
5. Дзюблюк О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки [Текст] : моногр. / О. В. Дзюблюк, О. Л. Малахова. – Тернопіль : Вектор, 2008. – 324 с.
6. Чубенко А. О. Малий та середній бізнес як рушійна сила зростання економіки України [Електронний ресурс] / А. О. Чубенко. – Режим доступу : <http://intkonf.org/chubenko-aomaliy-ta-seredniy-biznesy-ak-rushiyna-sila-zrostannya-ekonomiki-ukrayini>.